

İbrahim Yalvacı'nın Kasîde-i Tantarâniyye Tercümesi

Yılmaz Öksüz

Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslamî İlimler Fakültesi,
Türk-İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Tokat/Türkiye
yilmaz.oksuz@gop.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-3543-4186>

Öz: Nizâmiye Medresesi müderrislerinden Muîneddin Ahmed b. Abdürrezzâk et-Tantarâni'nin (öl. 485/1092) *Kasîde-i Tantarâniyye* isimli eseri, üdebâ arasında kıymet bulan manzumelerden biridir. Cinas sanatının eşsiz örneklerini sunan ve ikili kafiye sistemine sahip olan eser, muhtelif kalemler tarafından Arapça olarak açıklandığı gibi Fars ve Türk diliyle de şerh ve tercüme edilmiştir. Eseri Türkçeye kazandıranlardan biri son dönem Osmanlı âlimi İbrahim b. Mehmed el-Yalvacı'dır (öl. 1293/1877). Tercümede kaynak metnin nazım biçimi, vezni ve kafiyesini kullanan Yalvacı, orijinal metnin başarısını gösterememiş; vezin açısından kusurlu, kafiye kelimeleri bakımından büyük ölçüde kaynak metne dayalı bir eser yazmıştır. Bazı beyitleri, uygun karşılıklar bularak çevirmeyi başarmış; fakat bunu eserin geneline yansıtamamıştır. Genellikle kaynak metnin kelimelerini aynen aktarmış veya küçük değişiklikler yaparak kullanmıştır. Kaynak metnin ikili kafiyesini belirli beyitlerde muhafaza edebilen Yalvacı, edebî sanatlara, bilhassa cinasa, yer vermeyi ihmal etmemiştir. Muhtevaya zenginlik katmaktan ziyade mana aktarımını tercih ederken övgüsü yapılan şahsı değiştirerek manzumenin türünü etkilemiştir. Dolayısıyla bir devlet büyüğü medhiyesi olan eser, naata dönüşmüştür. Bu makalede, Yalvacı'nın hayatından ve eserlerinden bahsedilerek söz konusu tercümenin incelemesi yapılmış ve transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Edebiyatı, Ahmed Tantarâni, *Kasîde-i Tantarâniyye*, İbrahim Yalvacı, Tercüme.

Geliş Tarihi/Received Date: 27.07.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 28.10.2020

Araştırma Makalesi/Research Article

Atıf/Citation: Öksüz, Yılmaz. "İbrahim Yalvacı'nın Kasîde-i Tantarâniyye Tercümesi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/2 (Aralık 2020), 431-458.

Translation of *Qaṣeeda-i Ṭaṇṭarāniyyah* of Ibrahim Yalvajī

Abstract: *Qaṣeeda-i Ṭaṇṭarāniyyah* of Muīnaddin Aḥmad b. Abdurrazzāq al-Ṭaṇṭarānī (d. 485/1092), one of the teachers in Nizāmiya Madrasah, is among the poems respected by the men of letters. The poem offers unique representations of wordplay and double rhyme system. It was explained in Arabic, and translations and comments were made in Turkish and Persian languages. One of the translators of this work into Turkish is the late period Ottoman scholar Ibrahim b. Mohammed al-Yalvajī (d. 1293/1877). In translation, Yalvacı, who used the poetic form, meter and rhyme of the source text, could not show the success of the original text. He is flawed in terms of the rhythm, and more based on source text with regard to rhyme words. The author managed to translate some of the couplets by finding appropriate meanings; however, he could not do so in all parts of the work. In general, the words in the source work were directly transferred or small changes were made. Yalvajī could preserve the double rhythm of the original poem in some couplets, and made use of literature arts especially the wordplay. He preferred the conveying of the meaning rather than enriching the content. However, he modified the type of praising the target person, and thus the genre of the poem was changed. As a result, the poem which was originally a praise for a senior statesman became a naat. In the present study, the life and works of Yalvajī were introduced, his translation of *Qaṣeeda-i Ṭaṇṭarāniyyah* was evaluated, and transcribed text of the translation was given.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Aḥmad Ṭaṇṭarānī, *Qaṣeeda-i Ṭaṇṭarāniyyah*, Ibrahim Yalvajī, Translation.

Giriş

Kadim bir geleneği olan Türk edebiyatı, İslamî dönemde Fars edebiyatının kuvvetli tesiri altında kalırken¹ Arap edebiyatının esintilerini de reddetmemiştir. Ferîdüddîn-i Attâr'ın (öl. 618/1221) *Mantku't-Tayr*'i, Sa'dî-i Şîrâzî'nin (öl. 691/1292) *Gülîstân*'ı, Mahmud-ı Şebüster'nin (öl. 720/1320) *Gülşen-i Râz*'i, Hâfız-ı Şîrâzî'nin (öl. 792/1390) *Dîvân*'ı yahut Molla Câmî'nin (öl. 898/1492) *Çihl Hadîs*'ini kendi dillerine aktaran kalemler, Arap edebiyatının muteber ürünlerini ihmâl etmemişlerdir. Söz gelimi; Ka'b b. Zühayr'in (öl. 24/645) *Kasîde-i Bürde*'si,² Ebu'l-Feth el-Büstî'nin (öl. 400/1010) *Kasîde-i Nûniyye*'si,³ İbnü'n-Nahvî'nin (öl. 513/1119) *Kasîde-i Münferice*'si,⁴

¹ Fars edebiyatının edebiyatımıza tesiri hakkında bilgi için bk. Alim Yıldız, "Süleyman Nazî'e Göre İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran 2004), 159-201.

² Bazıları için bk. Zeynep Cevahir Aydın, *Eyüp Sabri Paşa'nın Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme-Metin)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016); Sezai Karakoç, *Üç Kasîde: Kasîde-i Bürde Endülüs'e Ağıt Bürüyen Kasîde* (İstanbul: Fatih Yayınevi, 1967).

³ Bazıları için bk. Mehmet Atalay, "Ebu'l-Feth el-Büstî'nin Kasîde-i Nûniyyesi'nin Diyarbakırlı Said Paşa Tarafından Yapılan Türkçe Manzum Tercümesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*

Abdurrahman es-Süheylî'nin (öl. 581/1185) *Kasîde-i 'Ayniyye'si*,⁵ İbnü'l-Fârız'ın (öl. 632/1235) *Kasîde-i Hamriyye'si*⁶ veya Muhammed b. Saîd el-Busîrî'nin (öl. 695/1296) *Kasîde-i Bürde'si*⁷ mütekerrir defa şerh ve tercüme edilmiştir.

Üdebâ nazarında itibar gören eserlerden biri de Bağdat Nizâmîye Medresesi müderrislerinden Ebû Nasr Muîneddin Ahmed b. Abdürrezzâk et-Tantarânî'nin (öl. 485/1092) Selçuklu veziri Nizâmülmülk'ün (öl. 485/1092) medhi beyanında yazdığı manzumedir. Şairine nisbetle *Kasîde-i Tantarâniyye* diye anılan eser, cinas sanatının eşsiz örneklerine yer vermesi bakımından *Kasîde-i Mücennese*, bunların umumiyetle tercî türünde olmasından dolayı *Kasîde-i Tercî'yye* ismini almıştır.⁸ Aruzun remel bahrinde *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* veznine muvafık olarak 35 beyit hâlinde yazılmıştır. Kaside gibi nesib, girizgâh, medhiye ve dua bölümlerinden oluşmakla birlikte şekil bakımından terkîb-i benddir. Çift kafiyeli oluşuyla dikkat çeken eser, sevgilinin hasreti, ona duyulan muhabbet, bu yüzden aklın yitirilmesi, merhamet, şefkat, cömertlik, yiğitlik ve kahramanlık gibi konuları içermektedir.

Enstitüsü Dergisi 27 (2005), 145-154; Önder Yaşar, "Abdullah el-Kâdî ed-Divriğî'nin Kasîdetü'n-Nûniyye Tercümesi", *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (Mart 2020), 417-434.

⁴ Bazıları için bk. Hassan Alzyout, *Kasîde-i Münferice ve İsmâil Ankaravî'nin Hikem-i Münderice fi Şerhi'l-Münferice'si* (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013); Ercan Alkan, "Es'ad Erbilî'nin Tercüme-i Kasîde-i Münferice Adlı Eseri" *Tasavvuf* 30 (2012), 151-172; Yusuf Yıldırım, "Salâhî-i Uşşâkî'nin Manzum Kasîde-i Münferice Tercümesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (Haziran 2015), 87-108.

⁵ Müstakimzâde'nin tercümesi ve şerhi için bk. Ahmet Yılmaz, "Müstakimzâde'nin Kasîde-i Ayniyye Tercümesi ve Şerhi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 99/9 (2000), 241-264.

⁶ Bazı şerh ve tercümeleri için bk. Muhammet İnce, *İbnü'l-Fârız'ın Hamriyye Kasidesi'nin Arapça Farsça ve Türkçe Şerhleri* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018); Yılmaz Öksüz, "Mehmed Saîd'in Kasîde-i Hamriyye Şerhi: Tarab-engîz", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (Haziran 2019), 395-413; Murat Ak, "Ahmed Sâfi Bey'in Kasîde-i Hamriyye Tercümesi", *Turkish Studies* 11/17 (Sonbahar 2016), 131-150; Yusuf Yıldırım, "Abdülmecîd-i Sivasî'nin Manzum Kasîde-i Hamriyye Tercümesi", *İstem* 13/25 (Ekim 2015), 151-175.

⁷ Bazı şerh ve tercümeleri için bk. Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997); Bünyamin Ayçiçeği, *Necîb Efendi'nin Kasîde-i Bürde Şerhi Muhtasar Tevessül: İnceleme-Tevessül Karşılaştırma-Metin* (İstanbul: DBY Yayınları, 2020); Bünyamin Ayçiçeği, "Bûsîrî'nin Kasîdetü'l-Bürde'sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 15 (2015), 27-102; Yılmaz Öksüz, "Mütercimi Meçhul Bir Kasîde-i Bürde Tercümesi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/1 (Haziran 2020), 211-245.

⁸ İsmail Durmuş, "et-Tantarâniyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/577; Tacettin Uzun, "el-Kasîdetü't-Tantarâniyye", *Bilimnâme* 3 (2003/3), 154.

Alâeddin Muhammed el-Behiştî (öl. 749/1348)⁹ ve Kösec Mehmed el-Hamidî (öl. 905/1499)¹⁰ gibi şahsiyetler tarafından Arapça; Kemal Paşazâde Şemseddin (öl. 940/1534)¹¹ vasıtasıyla Farsça olarak şerh edilen manzume, Yûsuf el-Kağızmanî (öl. 1136/1724'ten sonra), Mustafa İsâmeddin Üsküdarî (öl. 1203/1789)¹² ve Mehmed Kemâleddin Harputî'nin (öl. 1354/1936)¹³ kalemleriyle Türk diline kazandırılmıştır. Müellifi meçhul şerh ve tercümeleri de bulunan manzumenin en meşhur manzum tercümesi Kemal Paşazâde'ye aittir. Her beytin dört mısra (iki beyitlik nazımlar) ile tercüme edildiği eser, aruzun remel bahrine muvafıktır. Şair, mana aktarımından ziyade ona zenginlik katmaya yönelik bir tavır izlemiş ve adeta şerh niteliğinde bir tercüme yazmıştır. Söz konusu manzume, Saraç tarafından yayımlanmıştır.¹⁴

Kasîde-i Tantarâniye'nin manzum tercümelerinden biri de Arapçadan yaptığı çevirilerle tanınan İbrahim b. Mehmed el-Yalvacî'ye (öl. 1293/1877) aittir. Önemli bir eser olmasına rağmen bugüne kadar üzerinde müstakil bir çalışma yapılmamış, sadece satır aralarında bahsi geçmiştir. Sadık Yazar, "18. yüzyıldan sonra manzum olarak yapıldığını"¹⁵ dile getirirken; Uzun, "şairin kaynak metni naat olarak kabul ettiğini ve tercümede 'ey resûl' ifadesini kullandığını"¹⁶ söylemektedir. Yıldırım, "tercümenin birçok nüshasının bulunduğunu"¹⁷ belirtirken; Karataş, "rağbet gören bir tercüme olduğunu ve naat türündeki kasideleri ihtiva eden mecmua içerisinde neşredildiğini"¹⁸ beyan etmektedir.

⁹ Bazı nüshaları için bk. Alâeddin Muhammed el-Behiştî, *Şerhu Kasîdeti't-Tantarâniyye* (İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, 3230); Behiştî, *Şerhu Kasîdeti't-Tantarâniyye* (İstanbul: Nûruosmâniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nûruosmâniye, 4940).

¹⁰ Eserin bazı nüshaları için bk. Kösec Mehmed el-Hamidî, *Şerhu Kasîdeti't-Tantarâniyye* (Ankara: Millî Kütüphane, Yazmalar, 7119); Hamidî, *Şerhu Kasîdeti't-Tantarâniyye* (İstanbul: Nûruosmâniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nûruosmâniye, 4003).

¹¹ Bir nüshası için bk. Kemal Paşazâde Şemseddin, *Şerh-i Kasîde-i Tantarâniyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa, 986).

¹² Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 558-560.

¹³ Ahmet Karataş, "Müderres-Müftü Mehmed Kemâleddin Harputî'nin Kasîde-i Tantarâniyye Şerhi", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (Aralık 2017), 49-96.

¹⁴ M. A. Yekta Saraç, *Şeyhülislâm Kemal Paşazâde: Hayatı Şahsiyeti Eserleri ve Bazı Şiirleri* (İstanbul: Risale Yayınları, 1995).

¹⁵ Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, 561.

¹⁶ Uzun, "el-Kasîdetü't-Tantarâniyye", 154.

¹⁷ Yıldırım, "Abdülmecîd-i Sivasî'nin Manzum Kasîde-i Hamriyye Tercümesi", 154.

¹⁸ Karataş, "Müderres-Müftü Mehmed Kemâleddin Harputî'nin Kasîde-i Tantarâniyye Şerhi", 54.

1. İbrahim Yalvacı'nın Hayatı ve Eserleri

1225/1810 senesinde bugün Isparta sınırlarındaki Yalvaç ilçesinin Hisarardı köyünde doğdu.¹⁹ Babasının ismi Mehmed'dir.²⁰ Adı İbrahim olan mütercim, doğum yerine istinaden Yalvacı nisbesiyle, meşhur eseri *Risâle fi ihbâr bi'llezi* dolayısıyla da *İhbâr bi'llezi* lakabıyla anılmaktadır.²¹ Tahsiline memleketinde başlayan Yalvacı'nın Uşak, Konya ve İstanbul medreselerinde eğitim gördüğü sanılmaktadır.²² Ahmed Rüşdî Karaağaçî (öl. 1251/1835) ve Şehid Ahmed Efendi (öl. 1248/1832) gibi önemli hocalardan ders alarak fıkıh, ferâiz ve bilhassa Arapça sahasında temayüz etti.²³ 1258/1842'de Konya'da bulunduğu sırada bir hastalığı sebebiyle *Kasîde-i Mudariyye* ile ilgilendi.²⁴ 1261/1845 tarihinden itibaren muhtelif medreselerde uzun müddet müderrislik vazifesinde bulundu. 1264/1847-1273/1857 yıllarında Sultan Abdülaziz ve Sultan Abdülhamid dönemlerinde huzur dersleri²⁵ hocalığını ifa etti.²⁶ Bir vakit hemşehrisi Hüseyin Avni Paşa (öl. 1293/1876) ile arasının açılması üzerine tamire muhtaç mahalleleri imar bahanesiyle devlet mümessili olarak Hicaz'a gönderildi.²⁷ 1291/1874 yılında Sofya Mevleviyeti²⁸ görevini üslendi. Birkaç defa memleketinde

¹⁹ Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması* (İstanbul: Medrese Yayınları, 1980), 2/188-189; İsmail Erken, "İbrahim b. Muhammed el-Yalvacı ve Risâle fi ihbâr bi-ellezi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (Aralık 2016), 156-157.

²⁰ Nejdet Gürkan, "Yalvaçlı İbrahim Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), EK 2/665.

²¹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matba'a-i Amire, 1333), 1/245; Erken, "İbrahim b. Muhammed el-Yalvacı ve Risâle fi ihbâr bi-ellezi", 156; Durmuş Karaman, *Dünden Bugüne Yalvaç Tarihi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991), 204.

²² Erken, "İbrâhim b. Muhammed el-Yalvacı ve Risâle fi ihbâr bi-ellezi", 157; Gürkan, "Yalvaçlı İbrahim Efendi", EK 2/665.

²³ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1/244; Erken, "İbrâhim b. Muhammed el-Yalvacı ve Risâle fi ihbâr bi-ellezi", 157-158.

²⁴ Gürkan, "Yalvaçlı İbrahim Efendi", EK 2/665.

²⁵ Osmanlılar'da 1759'dan 1924 tarihine kadar ramazan aylarında padişahın huzurunda yapılan tefsir derslerini ifade eder. Bu dersler, Abdülaziz zamanında Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede Salonu'nda, Abdülhamid döneminde Yıldız Sarayı'nın Çit Kasrı'nda idame ettirilmiştir. Mehmet İpşirli, "Huzur Dersleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/443.

²⁶ Erken, "İbrâhim b. Muhammed el-Yalvacı ve Risâle fi ihbâr bi-ellezi", 159; Gürkan, "Yalvaçlı İbrahim Efendi", EK 2/665.

²⁷ Gürkan, "Yalvaçlı İbrahim Efendi", EK 2/665; Karaman, *Dünden Bugüne Yalvaç Tarihi*, 204; Naci Kum, *Yalvaç Armağanı (Yalvaç Tarih ve Coğrafyası)*, haz. Nuri Köstüklü – Ali Yüncü (Ankara: Yalvaç Belediyesi Kültür Yayınları, 2012), 136.

²⁸ Osmanlı ilmiye teşkilâtında yüksek dereceli kadılık makamı için kullanılan terimdir. Geniş bilgi için bk. Fahri Unan, "Mevleviyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/467-468.

zorunlu hizmete tabi tutulan Yalvacı,²⁹ doğum yeri olan Hisarardı köyünde bizzat bina eylediği medreseye bağlı caminin haziresinde medfundur. Vefatını kaynaklar 1293/1877 olarak belirtirken;³⁰ mezar taşında 1294/1878 tarihi yer almaktadır:

*Oğundu irci'î emri göründi 'âkıbet fırkat
Bitüp enfâs-ı ma'düde tükendi dâne-i kısmet*

*Zihî haşr-ı hayat itmiş idi tadrîs ü te'lîfe
Fedâ kıldı vücûh-ı berre cism ü cânını elbet*

*Huşûşen hâdimi oldı şerefle ravza-i pâkin
Ne büşrâ eyledi me'mûr anıñ tezyînine devlet*

*Sezâ olsun şefâ'at hazret-i fahr-i risâletden
Cenâb-ı kibriyâ kılsun garîk-i garka-i rahmet*

Dirîgâ H'âce İbrâhim Efendi eyledi rihlet

Sene fî 1294/1878³¹

Bursalı'nın “fużalâdan nâţık bir zât”³² olarak tanımladığı Yalvacı, mezar taşı kitabesinde belirtildiği üzere “ömrünü tadrîs ü te'lîfe hasretmiş”; çeşitli konularda eserler yazmıştır. Çoğunluğunu İstanbul medreselerinde yazdığı eserler şunlardır:

Risâle fî ihbâr bi'llezî: Nüshalarında *Risâle-i ihbâr bi'llezî*, *Risâle-i fî ihbâr bi'llezî 'alâ bahsi'l-kâfiye*, *Risâle-i bâbu ihbâr bi'llezî 'alâ bahsi'l-kâfiye* isimleriyle geçmektedir. 1254/1838 yılında Uşak Necatiye Medresesi'nde yazılmıştır. Yedi bölümden oluşan eser, cümlede vurgulanmak istenen bir ögenin ism-i mevsûl ve harf-i tarif yardımı ile haber yapılmasını konu alır. Üzerine bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır.³³

Garâibu'l-i'lâl: Tam adı *Garâibu'l-i'lâl ve'l-iştikâk 'ale'l-binâ* olan eser, 1262/1846 senesinde İstanbul'da Şehzâde Medresesi'nde yazılmıştır. İki bölüm hâlinde tertib edilmiştir. Birinci bölümde *i'lâl* ve *iştikâk* konusunun anlaşılması güç kısımları izah edilmiş; ikinci bölümde *emsile-i muhtelif*'yi meydana getiren kelimelerin türetilme biçimi ele alınmıştır. Eser üzerine yapılmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır.³⁴

²⁹ Erken, “İbrahim b. Muhammed el-Yalvacı ve Risâle fî ihbâr bi-ellezi”, 159; Gürkan, “Yalvacılı İbrahim Efendi”, EK 2/665.

³⁰ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1/244; Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 2/189; Erken, “İbrâhim b. Muhammed el-Yalvacı ve Risâle fî ihbâr bi-ellezi”, 160.

³¹ Mezar taşı kitabesi için bk. Kum, *Yalvac Armağanı (Yalvac Tarih ve Coğrafyası)*, 127, 178.

³² Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1/244.

³³ İsmail Erken, *İbrahim b. Muhammed el-Yalvacı ve Risâle fî ihbâr bi-ellezi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

³⁴ Muhammed Eser Altuntaş, *İbrahim b. Muhammed el-Yalvacı'nın Garâibu'l-i'lâl ve'l-iştikâk 'ale'l-binâ Adli Eseri (Transkripsiyon ve Değerlendirme)* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

Risâletü havâssı'l-ebîyât: 1265/1849 tarihinde İstanbul Eyüp semti civarındaki Yazılı Medrese'de³⁵ telif edilen risâle, Mısırlı sûfi Muhammed b. Saîd el-Busîrî'nin (öl. 695/1296) *Kasîde-i Bürde* ve *Kasîde-i Mudariyye*'si özelinde hangi beyitlerin hangi hastalığa şifa olacağından bahsetmektedir. *el-Mecmuatü'l-kübrâ mine'l-kasâidi'l-fuhrâ* olarak da anılan kasideler mecmuası içerisinde muhtelif tarihlerde basılmıştır.³⁶

Mecmuatül-kasâid: Arapça kaside, mehdiye, münacat ve nasihat parçalarını ihtiva eden mecmuanın bünyesinde Türkçe olarak *Kasîde-i Bürde Tercümesi*, *Kasîde-i Mudariyye Tercümesi*, *Kasîde-i Tantarâniyye Tercümesi*, *İmâm-ı A'zam Medhiyesi*, *Kasîde-i Nu'mâniyye Tercümesi*, *Fazilet-i Kasîde-i Meymûne* ve *Kasîde-i Hassân b. Sâbit Tercümesi* mevcuttur. Bunlardan *Kasîde-i Mudariyye Tercümesi*, *Kasîde-i Tantarâniyye Tercümesi* ve *Kasîde-i Hassân b. Sâbit Tercümesi* Yalvacı'ya ait olmakla birlikte diğer kasidelerin mütercimine dair söz söylemek için tetkike ihtiyaç vardır.³⁷ *Risâletü havâssı'l-ebîyât* ile birlikte basılan mecmuanın nüshaları muhtelif kütüphanelerde mevcuttur.³⁸

Bunların dışında; Arapça-Türkçe konulu sözlük mahiyetinde *Sarf Tercümesi*,³⁹ mantık ilmine dair *Hâşiye 'ale'd-Dürri'n-Nnâcî*,⁴⁰ isimli çalışmaları bulunan Yalvacı'nın *Usûlu'l-müşâvere fi emvâcî'l-muhâvere*,⁴¹ *Tasrîf-i Kavâid-i 'Arabiyye* ve *Emsile-i Muhtelife*

³⁵ Günümüzde Sokullu Mehmed Paşa Medresesi olarak da anılan Yazılı Medrese hakkında bilgi için bk. Sevgi Parlak, "Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/358-359.

³⁶ İbrahim b. Mehmed el-Yalvacı, *Risâletü havâssı'l-ebîyât* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1311).

³⁷ Meselâ; *Kasîde-i Bürde Tercümesi*, Abdullah Hulvanî'ye (öl. 1159/1746) aittir. Onun tercüme sonunda zikrettiği mısralar 1125/1713 yılını göstermektedir. Bu tarihte Yalvacı, henüz dünyaya gelmemiştir. Söz konusu mısralar şu şekildedir:

*Bîñ yüz yigirmi beşîñ şeh-r-i şiyâmı idi
Taḥrîr-i tercümeden sildim ḳodum ḳalemi
Yâ rabbenâ ḳıl kerem Ḥulvân'ı it muḥterem
Dünyâda 'ukbâda hem virme ḳamı elemi*

Yalvacı, *Mecmuatü'l-kasâid* (İstanbul: Dâru't-Tıbbâ'a, 1265), 26. Ayrıca bk. İsmail Hakkı Sezer, "Kaside-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi", *SÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2000), 65-88; Şahin, *Kaside-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümelere*, 117-119.

³⁸ Bazıları için bk. Yalvacı, *Mecmuatü'l-kasâid* (İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, 3073); Yalvacı, *Mecmuatü'l-kasâid* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah, 325); Yalvacı, *Mecmuatü'l-kasâid* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, 428).

³⁹ Yalvacı, *Sarf Tercümesi* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1304).

⁴⁰ Ömer Feyzi Tokadı'nın (öl. 1265/1849) İsağocîye dair *ed-Dürri'n-nâcî 'alâ metni İsağocî* isimli eserinin dibâçesine yazılmış hâşiyedir. Bazı nüshaları için bk. Yalvacı, *Hâşiye 'ale'd-Dürri'n-nâcî* (Ankara: Millî Kütüphane, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, 3566/1); Yalvacı, *Hâşiye 'ale'd-Dürri'n-nâcî* (Konya: Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, İl Halk Kütüphanesi, 3000/15).

⁴¹ Söz konusu eserin bilgisini Bursalı vermektedir: Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1/245.

Şerhi adlı eserlerinden bahsedilmektedir.⁴² Bunların müstakil eserler olması ihtimal dahilinde olduğu gibi yukarıdaki eserlerin bir bölümü olması da muhtemeldir.

2. Eserin Şekil İfade ve Muhteva Özellikleri

Kasideler mecmuası bünyesinde bulunan ve literatürde *kaside* olarak anılan eser, *terkib-i bend* nazım biçimiyle yazılmıştır. 5'er beyitlik 6 bend hâlinde kaleme alınmış olup vasıta beyitleriyle birlikte 35 beyitten meydana gelmektedir. Kaynak metin gibi aruzun remel bahrinde *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* veznine muvafık olan manzume, aruz bakımından pek başarılı sayılamaz. *Gibi*, *beni* (2), *ile*, 'aşıkları (4), *ilan*, *kıldı* (5), *içinde*, *yanacağı* (8), *idenden*, *yakın* (12), *belime*, *kuşanıldığı* (15), *nâhiyelerde*, *ile* (18), *anı*, *bilseydi*, (24), *buludu*, *yağmuru* (34) misali kelimeler söz konusu olduğunda imâleye başvuran mütercim, *âhû*, *gâzî* (7) *vaşlıñ* (13), *ğavğâda* (22), *tağvâsı* (25), *düşmân* (29) derken zihafa yönelmektedir. Söz gelimi, *düşmân* yerine *düşmen*'i tercih etmiş olsa problem olmayacaktır. Aruz kusuru olan bazı beyitler şöyledir:

"يَا عَزَّالًا فَدُهُ فِي الْمَشْيِي كَالْأَزْمَاحِ مَاحٍ
رَيْشُهُ رَاحٍ وَمَا فِي عَيْرٍ تَلْكَ الرَّاحِ رَاحٍ"

Âhû gözlü *ğaddi rumhu*'l-*ğâzî meşyind'oldu mâh*
Rîk-ı pâki râhat oldu ğayrı yokdur rûha râh (7)

"يُرْعَدُ الْأَطْوَادُ بِالْإِيْعَادِ حَتَّىٰ إِنَّهُ
لَوْ رَأَتْهُ مَا عَتَدَتْ مِنْ هَوْلٍ ذَا الْإِيْعَادِ عَادٌ"

Korğudur çok kahramânı ol va'id-ilen hemân
Korğusun bilseydi kâfir düşmân olmazdı 'idâd (29)

Metindeki aruz kusurları imale ve zihafarla sınırlı değildir. Bazı mısralarda hece noksanlığına yahut ziyadeliğine de rastlanmaktadır. Bunlar, bazı kelimelerin son hecesine hareke verilerek veya ünlü ile biten bir kelimedenden sonra yine ünlü ile başlayan bir kelime geldiğinde ünlü tasarrufu yapılmak suretiyle düzeltilmektedir. Bu, mütercimin tavrı mıdır yoksa müstensihlerin tercihi mi kestiremiyoruz. Ancak benzer örneklerin tamamında aynı taktiğin varlığı, mütercimden kaynaklandığını düşündürmektedir. Kimi dizelerdeki *bâl[ü]* (1), *meşyind'oldu* (7), *levm[i]* (11), *ğilmân[i]* (17), *kâfir[i]* (21), *ma'reked'iderdi* (24), *'indind'oldu* (25), *a'lâm[u]* (27), *içind'oldukça* (28), *ğayz[i]* (31) ifadeleri bu nevidendir. Örneğin; aşağıdaki beyitlerden birincisinde *kâfir* kelimesine kesre verilerek noksan hece tamamlanmış, diğerinde *dâr-ı nedvede oldu* ibaresi *dâr-ı nedved'oldu* şeklinde okunarak mısradaki hece tasarrufuna gidilmiştir:

⁴² Gürkan, "Yalvaçlı İbrahim Efendi", EK 2/665.

"ضَيْعَمٌ مِنْ دَأْبِهِ إِزْغَامٌ ضِرْعَامُ الشَّرَى
بِاسِلٌ حَمْسٌ إِلَى صَرْبِ الطَّلَى وَالْهَامِ هَامٌ"

Burnu üzre kâfir[î] irgâm ol arslan de'bidir
Ol şecî'dir urmada kâfir başına hem müdâm (21)

"مِنْهُ فِي نَادِي الْأَعَادِي طَارِقُ الْأَجَالِ جَالٌ
مَاهَلْمٌ مُدٌّ رَاعَهُمْ فِي شِدَّةِ الْأَوْجَالِ جَالٌ"

Çorkudan heb dâr-ı nedved'oldu âcâlları câl
Oldular heb çorçusunuñ şiddetinden bî-mecâl (30)

Manzumenin vezni gibi kafiyesi de kaynak metinle uyumludur. Altı bendde sırasıyla *âl/al, âh, âr, âm, âd, âf* kafiyeleri istimal edilirken; vasıta beyitlerinde *âk, ân, âk, âb, âl* uyakları kullanılmıştır. Bu hususta kaynak metnin kelimelerinden ziyadesi ile yararlanan mütercim, bendlerde *hâl* (3, 4), *sâl* (5), *mâh, rāh* (7), *fāh* (8), *dār* (13), *bār* (14), *nār* (15), *'ār* (17), *'ām* (19), *šām* (20), *tām* (22), *šād, hād* (25), *cād* (26), *fād* (28), *šāf, cāf* (31), *sāf* (32), *'āf* (33), *kāf* (34), *tāf* (35); vasıta beyitlerinde ise *šāk, tāk* (6), *lān* (12), *tāb, hāb* (24), *cāl* (30) kelimelerini doğrudan aktarmıştır.⁴³ İlaveten, metinde hatta aynı bend içerisinde kafiye kelimelerinden bazılarını tekrar etme zaafiyeti gösterirken; yine bunlardan bazılarını farklı anlamlarıyla tasarruf etmeyi başarmıştır. Nitekim iki defa kullandığı *hāl* kelimesini 3. beyitte “yağmur bulutu” anlamında zikrederken; 4. beyitte “tenha, boş olmak” manasına işaret etmiştir:

"يَا أَسْبِيلَ الْحَيْدِ حَدَّ الدَّمْعِ حَدَّيْ فِي النَّوَى
عَبْرَتِي وَدَقُّ وَعَيْبِي مِنْكَ يَا ذَا الْحَالِ خَالٌ"

Ey ki gül yüzlü beni şak itdi dem'im haddimi
Fırkatiñle yağmur olub akdı yaşlar miş-i *hāl* (3)

"كَمْ تُسْقِي زُمْرَةَ الْعُشَّاقِ عَسَاقَ الْجَوَى
كَمْ تَسُوِّقُ الْحَتْفَ مِنْ سَاقِ عَنِ الْخُلُخَالِ خَالٌ"

Çok şuarırsın şoğuk mâ-ile 'aşıkları şāh
Çok sürersin sen helāka hem sivārdan sāk-ı *hāl* (4)

Bazen kelimelere kendi dilinden uygun karşılıklar bularak bazen Farsçadan yararlanarak bazen de kaynak metnin kelimelerini koruyarak veya onlar üzerinde çeşitli tasarruflara giderek tercüme yapan mütercim, kâh birebir çeviri yöntemine başvurmakta kâh metne yorumunu katmaktadır. Meselâ; “ey gamsız kimse” demek olan (يَا حَلِيَّ الْبَالِ) ibaresini *ey ki 'ışkdan bālū hālī* (1) hâlinde söyleyerek kaynak metnin

⁴³ Mütercimin kaynak metinden almadığı kafiye kelimeleri şunlardır: *âl, bal* (1), *bal* (2), *ferāh* (9), *şabāh* (10), *iñşirāh* (11), *amān* (12), *eyār* (13), *zār* (16), *bibāk, çāk* (18), *tām* (19), *müdām* (21), *tām* (23), *'ād* (27), *'idād* (29), *mecāl* (30).

kelimelerini muhafaza ederken; (يَا رَشِيقَ الْقَدِّ) ifadesini *ey ki ahsen boylu* (2), (يَا أُسَيْلَ الْحَدِّ) hitabını *ey ki gül yüzlü* (3) biçiminde tercümeyle alarak kelimelere uygun karşılıklar bulmaktadır.⁴⁴ Öte yandan (فَخَرُّ دِينَ اللَّهِ) izafetini *dîn-i Allâh fahridir* (19) veya (صَامَ لِلْمَعْبُودِ عَزَّ) (لَدَائِهِ) mısrasını *şâim oldu lezzetinden nefsinin Allâh için* (23) diye kalıba dökercesine aktarırken; “kalbim aşk meşguliyetiyle helâk oldu” anlamındaki (وَقَلْبِي شَاغِلُ الْأَشْغَالِ عَالٌ) ifadesini *aşkın bâle bal* (2) deyimıyla çevirerek metne yorum katmaktadır. Yine 19. beyitte vezirin, şanını yücelten iyiliklerde bulunduğu dile getirilirken bunun kime yönelik olduğu belirtilmediği hâlde mütercim tercümede *eytâm* kavramını istimal ederek adres göstermektedir. Söz konusu örneklerden bazıları aşağıdaki gibidir:

"يَا رَشِيقَ الْقَدِّ قَدْ قَوَّسْتَ قَدِّي فَاسْتَوَيْتُمْ
بِي الْهُوَى وَأَفْرَعُ وَقَلْبِي شَاغِلُ الْأَشْغَالِ عَالٌ"

*Ey ki ahsen boylu server yay gibi kıldın beni
'Aşkın-ile koy beni zîrâ ki 'aşkân bâle bal* (2)

"فَخَرُّ دِينَ اللَّهِ مِنْ جَدُّوَاهُ فِي الْإِنْعَامِ عَامٌ
وَهُوَ مِنْ جِنْسِ الْمَعَالِي كَثْرَةُ الْإِكْرَامِ زَامٌ"

*Dîn-i Allâh fahridir hem virdiği in'âm 'âm
Virdiği cins-i şeref-ikrâm çok eytâma tām* (19)

Mütercimin bazı yorumları metnin muhtevasına zenginlik katarken bazıları türünü etkileyecek düzeyde olmuştur. O, bir devlet büyüğünü övmek maksadıyla yazılan manzumeyi ihtiyarî veya gayr-ı ihtiyarî naat olarak algılamış⁴⁵ ve ona göre tercüme etmiştir. Dolayısıyla manzumenin muhtevası korunsa bile sevgi beslenen, övgüsü yapılan muhatap değişmiş ve medhiye naata dönüşmüştür. Nitekim kaynak metinde karşılığı olmadığı hâlde 9. beyitte *resûl* ve *şefâ'at* kavramlarını, 17. beyitte *nebî* kelimesini telaffuz etmesi bu hikmete binaendir. Yine vezir Nizâmülmülk'ün kastedildiği (يَا نِظَامَ الْمَلِكِ يَا فَخْرَ الْوَزْرِ) ibaresini *ey ki 'âlemler kilidi ey ki fahru'l-kâinât* (26) şeklinde yorumlaması veya “düşman meclisi” anlamındaki (نَادِي الْأَعَادِي) tamlamasını *dâr-ı nedve*⁴⁶ (30) diye tercüme etmesi herhâlde bununla izah edilebilir. Söz konusu kavramların geçtiği beyitlerden bazıları şöyledir:

⁴⁴ (يَا رَشِيقَ الْقَدِّ) “ey boyu hoş görünüşlü” anlamına gelirken; (يَا أُسَيْلَ الْحَدِّ) “ey yanağı pürüzsüz” demektir.

⁴⁵ *Kasîde-i Tantarâniyye* şâirlerinden Mustafa İsâmeddin Üsküdarî, bazılarının eseri naat zannederek şerh ettiklerini şu sözlerle dile getirmektedir: “Ba'zı şurrâh bu kaşîdeyi resûl-i ekrem hakkında na't zanıyla bi-gayr-ı münâsebet ta'assûf ile şerh itmiş gâlibâ 'ilm-i bed'i den mübâlâğanuñ aqsâmından gâfil olub tevcihün tarîkıñı bulamadığından na't şüretinde şerh itmiş ola”. Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, 560.

⁴⁶ Kureyş kabilesinin önemli meseleleri görüşerek karara bağladığı toplantı mekânıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Ethem Ruhi Fığlalı, “Dârünmedve”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/555-556.

"قَطُّ مَا أَفْرَحْتَنِي مُدَّ بِالْأَسَى أُبْرِحْتَنِي
سُرَّ صَبًّا مُدَّ عَدَا فِي حُزْنٍ مَا فِي الرَّاحِ رَاخٌ"

Vaşlın ile bizi mesrūr itmediñ sen ey **resūl**
Kıl **şefā'** atıñile mesrūr 'āşıkıñ bulsun ferāḥ (9)

"يَا نِظَامَ الْمُلْكِ يَا فَخْرَ الْوَرَى يَا مَنْ إِذَا
جَاءَهُ الْمُسْتَجِدُّ الْمَظْلُومُ بِالْإِحْتِجَادِ جَادٌ"

Ey ki 'ālemler kilīdi ey ki **fahru'l-kāināt**
Geldiginde müste'irler yardımında oldı cād (26)

Eserin üslubunun külfetli olduğunu söylemek kolay değildir. Ancak Arapça, Farsça kelimeleri ziyadesiyle içermesi ve kelime kadrosunun önemli bir kısmının kaynak metne dayanması⁴⁷ sadelik ve duruluğuna hanel getirmektedir. Umumiyetle beyit sonlarında yani kafiye kelimesine yaklaşıldığında görülen bu durum, yer yer diğer kısımlara da sirayet etmiştir. Söz gelimi; 14. beyitte “büyüklenme” anlamında olan (لَا تَجَبَّرْ) nehyi benden **i'rāz etme** diye çevrilirken; (فَالْفَتَى مِنْ قَلْبِهِ الْجَبَّارُ بَارٌ) ibaresi tek (فَالْفَتَى) kavramı değiştirilerek yigid **kalb-i cebbār-ile bār** hâlinde tercüme alınmıştır. Yine 27. beyitte geçen (الْإِحَادِ) kelimesinin sadece harf-i tarifi düşürülürken; beytin (مَنْصُورَةٌ رَايَاتُ دِينِ الْمُصْطَفَى) kısmı **manşūraten a'lām[u] dīni'l-muştafā** biçiminde neredeyse doğrudan alınmıştır. Kaldı ki, günümüz vechesinden bakıldığında **a'lām[u]** kelimesi (رَايَاتُ) kavramından çok daha tanıdık değildir. Söz konusu örnekler şu şekildedir:

"لَمْ تَزَلْ تَزُورُ كَثِيرًا مِنْكَ عَنِّي جَائِبًا
لَا تَجَبَّرْ فَالْفَتَى مِنْ قَلْبِهِ الْجَبَّارِ بَارٌ"

Dāim olduñ benden **i'rāz** itdigiñ hâlde emān
Benden i'rāz etme yigit kalb-i cebbār-ile bār (14)

"أَصْبَحْتَ مَنْصُورَةً رَايَاتُ دِينِ الْمُصْطَفَى
مِنْهُ وَاسْتَرْزَى جِهَادًا مَنْ إِلَى الْإِحَادِ حَادٌ"

Oldı hem **manşūraten a'lām[u] dīni'l-muştafā**
Hem helāk oldı o dīninden iden **ilhāda 'ād** (27)

Kaynak metnin ikili kâfiyesini ancak bazı beyitlerde koruyabilen mütercim, 1. ve 2. beyitlerde **bāl** ve **bal** vasıtasıyla cinas; 5. beyitte **sekr**, **şusuz**, **riḳ**, **şuvar**, **selsāl**, **sāl** kelimelerini birlikte kullanarak tenasüp; 7. beyitte **āhū**, **rumḥ**, **māḥ**, **rāḥat**, **rūḥ**, **rāḥ** tarzı kelimeler tasarruf ederek **h** aliterasyonuna yer vermektedir. Öte yandan **ey ki**

⁴⁷ Kaynak metinden doğrudan veya başındaki belirlik takısı kaldırılarak alınan kelimelerden bazıları şunlardır: **bāl**, 'aql (1), **had**, **dem**, (3), **sekr**, **selsāl** (5), **vech**, **zi'l-müştaḳ** (6), **hatf**, **hullān** (12), **vaşl**, **hicr** (13), **nār**, **zi'z-zünnār** (15), **dīn**, **füssāk** (18), **in'ām**, **cins**, **ikrām** (19), **irḡām**, **de'b** (21), **taḳvā**, **zühhād** (25), **manşūraten**, **ilhād** (27), **ācāl**, **şiddet** (30), **inşāf**, **kāhir** (31).

(25) gibi ifadelerle tekrar sanatına başvururken; istimal ettiği kelimeler sebebiyle daha çok tekrara düşmektedir. Bunu sadece manzume dahilinde değil, aynı beyit içinde mütekerrir defa yapmaktadır. Sayısı yirmiyi geçen bu kelimelerin bazıları şöyledir: *ey, bāl, itdiñ (1), beni, ‘aşkıñ (2), çok (4), rıķ (5), kalb (6), oldu (7), mesrūr (9), ‘aşķ, ben, lev̄m (11), it (12), benden (14), ol (17), virdigi (19), kāfir, ol (21), iderdi (24), ey ki (25), oldu (27), ķorku (29), ķorku, heb, oldu (30), oldu (31), oldu, hem (33)*. Örneğin; 11. beyitte ‘aşķ, *lev̄m, ben* ve *itmek* kelimelerini yineleyen mütercim, 33. beyitte *hem* bağlacı yanında *oldu* ve *itmek* fiillerini tekrar etmektedir. Söz konusu beyitler şu şekildedir:

"مَنْ يَلْمُنِي فِي هَوَى الْخَوْرِ الْعَوَانِي قَدْ غَوَى

إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ لِي مِنْ رَبِّي الْفَتَّاحِ نَاحٍ"

‘Aşk-ı hūrīden *beni lev̄m ideniñ lev̄m[i] dalāl*
‘Aşk[i] zīrā *bende fettāh itdi taķdīr-inşirāh (11)*

"لَمْ يَزَلْ يُعْطِي لِعَافٍ زَادَهُ أَوْ طَارَهُ

آثِرَ التَّمْدِيمِ وَالتَّأْخِيرِ فِي الْإِسْعَافِ عَافٍ"

Dāim *oldu hem edā itmekte tālib hācetin*
Önce *şoñra sālīn mesrūr idüb hem oldu ‘āf (33)*

İçerik yönünden klâsik kaside formuna benzeyen eser, nesib (1-16), girizgâh (17), medhiye (18-34) ve dua (35) bölümlerinden oluşmaktadır. Nesib bölümünde sevgilinin gidişyle aklın yitirilmesi, belin bükülmesi, yağmur misali gözyaşlarının yanaklarda izler bırakması, aşķ sarhoşluğuyla kalbin susuz kalması, sevgilinin boyu bosunun güzelliği anlatılmakta; kendisinden merhamet ve vuslat istenmektedir. O, sevgilinin aşķını uzun süre kalbinde gizlemiş fakat gözlerinden akan yaşlar bunu ayan etmiştir. “Benden yüz çevirme sevgili” diyen mütercim, beline aşķın kuşağını kuşandığından beri aşķ ateşyle daima yandığını ama sevgilinin efsunkâr güzelliği varken bundan kurtulmanın mümkün olmadığını söyleyerek bu kısma son verir:

"مُدَّ سَدَدْتُ الْوَسْطَ مُعْتَرًّا بِرُتَّارِ الْهُوَى

لَمْ أَرْزَلْ فِي النَّارِ وَالْأَوْلَى بِذِي الرُّتَّارِ نَارٍ"

Belime ‘aşķıñ kuşağın kuşanıldığı zamān
Dāim oldum nār-ı hūbda haķķ-ı zi’z-zünnār nār (15)

"نَاءَ قَلْبِي إِذْ أَنَاءَهُ مِنْ تَبَارِيحِ الْهُوَى

مَا أَفَاقَ الْقَلْبُ مُدَّ مِنْ طَرْفِكَ السَّخَّارِ حَازٍ"

Şaşdı kalbim ol müzeyyen ‘aşķı geldiği zamān
Hālīş olmaz hayretine düşeliden iş[i] zār (16)

Girizgâh beytinde “güzellerin aşķını bırak gönül, kerem sahibi ve kusursuz *nebînin* övgüsünü söyle” (17) diyerek çağrı yapan mütercim, medhiye bölümünde

yetimleri doyurması, kereminin nihayetsizliği, kafirlerin burnunu sürterek başını vurması, kafir çocuklarını yetim bırakması, mü'minlerin yetimlerine şefkat etmesi, nefsinin lezzetlerini terk etmesi, hem ilim hem zühd sahibi oluşu, âlemlerin kilidi ve kainatın gururu olması, düşmanlarına korku salması, adalet ve insaf pınarının kaynağı olması ve muhtaçların imdadına yetişmesi gibi meziyetleriyle ona övgüde bulunmaktadır. Bu bölümün sonunda "gök buludu yağmuru yağdırmasa hiç ziyarı yok, onun cömert ellerinden çıkan nimet bütün mahlukata yeter" diyen mütercim, "kafirleri burnu üzere vur, Allah'ın lutuflarının tavaf ettiği şu şerefli devlet içinde nice bayramlar yaşa" şeklinde niyaz ederek manzumeye nihayet vermektedir:

"سُحِبَ أَقْطَارِ السَّمَاءِ لَوْ لَمْ تَكْفِ مَا خَرَّ إِذْ
لِلْوَرَى تَوَكَّافَ عَادِي كَفِّهِ الْوَكَّافِ كَافٌ"

*Gök buludu yağmuru yağdırmasa hiç yok zarar
Çün yedinden çıkırsa ni'met oldu mahlûkâta kâf (34)*

"دُمْ عَلَى رَعْمِ الْعَدَا وَارْتَحِ بِعَوْدِ الْعَبِيدِ فِي
دَوْلَةٍ غَرَاءَ فِيهَا أَدْوَمُ الْأَلْطَافِ طَافٌ"

*Burnu üzre kâfiri ur rāhat it çok 'id-ile
Devlet-i ešrāf içinde lutf-ı rahmān itdi tāf (35)*

3. Nüsha Bilgisi ve Transkripsiyonlu Metin

Kasideler mecmuası içerisinde muhtelif tarihlerde basılan eserin 1265/1849 tarihli Dâru't-Tıbbâ'a baskısı,⁴⁸ İbrahim b. Mehmed el-Yalvacî nüshasından tashih ü tab' edilmiştir.⁴⁹ Manzume, mecmuanın 38-43 sayfaları arasındadır. Tercümenin kaynak metinle birlikte verildiği nüshanın bir sayfasında on dört satır mevcuttur. B nüshası olarak isimlendirdiğimiz bu nüsha mütercimnin hayatta olduğu dönemde basılması bakımından önemlidir. Diğer yandan eserin tesbit edebildiğimiz yegâne yazması Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 1523/2 numaradadır. Yine bir mecmua içerisinde olan nüsha Ahmed Nureddin b. Mehmed Emin Veysicanî (öl. 1346/1928'de sağ) tarafından 1337/1919'da istinsah edilmiştir. Manzume, matbu nüshalar gibi sayfa numarası verilen mecmuanın 2-13 sayfaları arasında bulunmaktadır. Bu nüshada diğerinden farklı olarak Kemal Paşazâde'nin tercümesi de yer almaktadır. Bir sayfasında on iki satır bulunan nüsha tarafımızca Y nüshası diye adlandırılmıştır. Metnin oluşturulmasında önemine binaen umumî olarak Dâru't-Tıbbâ'a baskısı (B) nazara alınmış, yazma nüsha (Y) fark gösterilmiştir.

⁴⁸ Bazı nüshaları için bk. Yalvacî, *Mecmuatü'l-kaşâid* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, 523); Yalvacî, *Mecmuatü'l-kaşâid* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah, 325); Yalvacî, *Mecmuatü'l-kaşâid* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, 428).

⁴⁹ Yalvacî, *Mecmu'atü'l-kaşâid* (İstanbul: Dâru't-Tıbbâ'a, 1265), 43.

Fakat nüshalar, imlâ bakımından pek muntazam olmadığından⁵⁰ ihtiyaç duyulduğu durumlarda yazma nüshanın tercih edildiği de olmuştur.

[38]*

لِحَضْرَتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
الْقَصِيدَةُ الطَّنْطَرَانِيَّةُ التَّرْجِيئِيَّةُ الْمُجَنَّسَةُ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

1

"يَا حَلِيَّ الْبَالِ قَدْ بُلْبَلْتُ بِالْبَلْبَالِ بَالٌ
بِالنَّوَى زَلْزَلْتَنِي وَالْعَمَلُ فِي الزَّلْزَالِ زَالٌ"

*Ey ki 'ışkdan bāl[ü] hālī 'āşık itdiñ bāl-i āl
Fırkatiñle zāil itdiñ 'aqlımı ey kāl[ü] bal⁵¹*

2

"يَا رَشِيقَ الْقَدِّ قَدْ قَوَّسْتِ قَدِّي فَاسْتَقِمِ
فِي الْهُوَى وَافْرَعِ وَقَلْبِي شَاغِلَ الْأَشْغَالِ عَالٌ"

*Ey ki ahsen boylu server yay gibi kıldıñ beni
'Aşkıñ-ile koy beni zirā ki 'aşkıñ bāle bal*

3

"يَا أَسْبِيلَ الْحُدِّ حَدَّ الدَّمْعِ حَدِّي فِي النَّوَى
عَبْرَتِي وَدَقُّ وَعَيْنِي مِنْكَ يَا ذَا الْحَالِ حَالٌ"

*Ey ki gül yüzlü beni şak itdi dem'im haddimi
Fırkatiñle yağmur olub akdı yaşlar mişl-i hāl*

⁵⁰ Örneğin; "oldu" fiili, manzumenin 7. beytinde (ولدو), 8. beytinde (ولدى) şeklinde geçmektedir. Yine "düşmān" kelimesinin 23. beyitte (دوچمان) biçiminde yazıldığına şahit olunmaktadır.

* [38]: [2] Y.

⁵¹ Nüshalarda bazı kelimelerin sonunda belirtme hâlini ifade eden "ı, i, u, ü" sesleri (و ى) gibi yardımcı sesler yerine harekeyle verilmiştir. Biz transkripsiyonlu metinde hareke vasıtasıyla okunan bu ünlü sesleri [] içerisinde vermeyi tercih ettik.

[39]*

4

"كَمْ تُسْقِي زُمْرَةَ الْعُشَّاقِ عَسَاقَ الْجَوَى
كَمْ تَسْوِقُ الْحَتْفَ مِنْ سَاقِ عَيْنِ الْمُخْلِجِ خَالٌ"
Çok şuvarırsiñ şovuk mā-ile 'āşıkları şāh
Çok sürersiñ sen helāka hem sivārdan sāk-ı hāl⁵²

5

"إِنَّ قَلْبِي فِي حُمَارٍ هَاجَ مِنْ سُكْرِ الْهَوَى
فَأَسْقِنِي مِنْ فِيكَ حَمْرًا فِيهِ كَالسَّلْسَالِ سَالٌ"
Ol maḥabbet sekri ilan qalbimiz kaldı şusuz
Rîk-ı pâkiñle şuvar selsāle beñzer rîk-ı sāl⁵³

6

"لَمْتُ مِنْ وَجْهِ جَمِيلٍ جُمْلَةُ الْعُشَّاقِ شَاقٌ
جُدَّ بِتَقْبِيلِ إِلَيْهِ قَلْبُ ذِي الْمُشْتَاكِ تَاقٌ"
Parladı vech-i cemiliñ kalb-i 'uşşāk oldu şāk
Cūduñ-ile kıl tebessüm kalb-i zi'l-müştaşak tāk⁵⁴

7

"يَا عَزَّالًا قَدُّهُ فِي الْمَشِيِّ كَالْأَزْمَاحِ مَاحٌ
رَيْعُهُ رَاحٌ وَمَا فِي عَيْرِ تِلْكَ الرَّاحِ رَاحٌ"
Āhū gözlü qaddi rumḥu'l-gāzī meşyind'oldu māḥ
Rîk-ı pâki rāḥat oldu jayrı yokdur rūḥa rāḥ

8

"مَ يَزِيلُ يَزْتَاضُ فِي جَنَاتِ عَدْنٍ مِنْ جَنَى
مِنْ جَنَى بُسْتَانَ حَدِّ مِنْكَ كَالْتَفَّاحِ فَاحٌ"
Dāim oldu cem' idenler 'adn içinde mürte'ī
Meyvesinden gül yanağıñ misl-i ol tüffāḥ fāḥ

* [39]: [3] Y.

⁵² şovuk: şoğuk; Y.⁵³ maḥabbet: cennet Y.⁵⁴ vech-i cemiliñ: vechi cemiliñ B/ cūduñ-ile: cūduñula B.

9

"قَطُّ مَا أَفْرَحْتَنِي مُدُّ بِالْأَسَى أُبْرِحْتَنِي
سُرُّ صَبًّا مُدُّ عَدَا فِي حُزْنٍ مَا فِي الرَّاحِ رَاخٌ"

Vaşlın ile bizi mesrūr itmediñ sen ey resūl
Kıl şefā'atıñle mesrūr 'aşıkñ bulsun ferāh

10

"قَدْ كَتَمْتُ الْحُبَّ فِي قَلْبِي زَمَانًا فَاعْتَدَى
دُرُّ جَارِي أَدْمَعِي بِالسِّرِّ كَالْمِصْبَاحِ بَاخٌ"

Gizledim 'aşkı habibi kalbim içre çok zamān
Akdı yaşlar sırrım izhār itdi göz mişl-i şabāh

[40]*

11

"مَنْ يَلْمُنِي فِي هَوَى الْحُورِ الْعَوَانِي قَدْ عَوَى
إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ لِي مِنْ رَبِّي الْفَتَّاحِ تَاخٌ"

'Aşk-ı hūrīden beni levm ideniñ levm[i] dalāl
'Aşk[i] zirā bende fettāh itdi taqdīr-inşirāh

12

"نَجَّيْ عَمَّا أَقَابِي إِئِّ حَنْفِي الْآنَ آنُ
لَنْ لَنَا قَلْبًا فَعَابِي الْقَلْبِ لِلْحُلَّانِ لَانَ"

Ayrı idenden hālāş it hatfimiz yakın amān
Līnet it kalbiñle zirā rāhīmu'l-hullān lān

13

"فِي عِرَاصِ الْوَصْلِ عَانِي هَجْرُكَ الْعَدَاؤِ دَاؤُ
لَا تَرْحَلْ فَالْحُشَى مِنْ كَثْرَةِ الْأَسْفَارِ فَاؤُ"

Vaşlın kenārında hicriñ itdi her dem devr-i dār
Rihlet itme çok seferden baṭn-ı seyyār cū' eyār⁵⁵

* [40]: [5] Y.

⁵⁵ baṭn-ı seyyār cū' eyār: der-kenāra "karmı kaynadı" yazılmış, ifade "içimiz dışımıza çıktı" anlamında.

14

"لَمْ تَزَلْ تَزُورُ كَبِيرًا مِنْكَ عَنِّي جَانِبًا
لَا تَجِبُّرُ فَالْفَتَى مِنْ قَلْبِهِ الْجُبَّارُ بَارًا"

Dâim olduñ benden i'râz itdigiñ hâlde emân
Benden i'râz itme yigid kalb-i cebbâr-ile bâr⁵⁶

15

"مُذْ شَدَدْتُ الْوَسْطَ مُعْتَرًّا بِرُتَّارِ الْهُوَى
لَمْ أَزَلْ فِي النَّارِ وَالْأَوَّلَى بِذِي الرُّتَّارِ نَارًا"

Belime 'aşkıñ kuşağın kuşanıldığı zamân
Dâim oldum nâr-ı ħubda ħaħħ-ı zi'z-zünnâr nâr⁵⁷

16

"نَاهَ قَلْبِي إِذْ أَنَا مِنْ تَبَارِيحِ الْهُوَى
مَا أَفَاقَ الْقَلْبُ مُذْ مِنْ طَرْفِكَ السَّحَّارِ حَارًا"

Şaşdı kalbim ol müzeyyen 'aşkı geldigi zamân
Ĥâlîş olmaz ħayretine düşeliden iş[i] zâr

17

"ذَرَّ هَوَى الْعَزَلَانَ وَاحْتَرَّ مَدْحَ صَدْرِ مَاجِدٍ
جَائِدٍ قَرَمَ سَرِيٍّ عَن شِعَارِ الْعَارِ عَارًا"

'Aşk-ı ġilmân[i] koğıl sen ihtiyâr it ol nebî
Medĥini ol zü'l-kerem hem 'ayb[i] vîrân 'âr[i] 'âr

[41]*

18

"سَيِّدٍ فِي كُلِّ خُطْبٍ سَادَّةَ الْأَفَاقِ فَاقٍ
أَيِّدٍ فِي الدِّينِ بَلَوَاهُ إِلَى الْفُسَّاقِ سَاقٍ"

Oldı ulu her ki hâlde nâhiyelerde bi'bağ
Dîn-i aqvâ ħarb-i kâfirler ile füssâka çak

⁵⁶ yigid: yigit Y.

⁵⁷ belime: bilime B.

* [41]: [7] Y.

19

"فَحُرِّ دِينَ اللَّهِ مِنْ جَدْوَاهُ فِي الْإِنْعَامِ عَامٌ
وَهُوَ مِنْ جِنْسِ الْمَعَالِي كَثْرَةَ الْإِكْرَامِ رَامٌ"

*Dîn-i Allâh fahridir hem virdigi in'âm 'âm
Virdigi cins-i şeref-ikrâm çok eytâma tām⁵⁸*

20

"نَصْرُ رَايَاتِ الْهُدَى سَبَاقُ عَايَاتِ النَّدى
عَادِلٌ هِنْدِيَّةٌ عَارٍ عَنِ الْعَسَامِ شَامٌ"

*Ŧođru sancaklar mu'ini geçdi cūduñ gāyetin
Kendi 'ādil seyf-i hindī mu'rizu'z-ẓulm oldu şām⁵⁹*

21

"صَيِّعَمٌ مِنْ دَابِّهِ إِزْغَامٌ ضِرْعَامُ الشَّرَى
بَابِلٌ حَمْسٌ إِلَى ضَرْبِ الطُّلَى وَالْهَامِ هَامٌ"

*Burnu üzre kâfir[i] irgām ol arslan de'bidir
Ol şec'dir urmada kâfir başına hem müdām⁶⁰*

22

"مُؤْتِمٌ الْأَيْتَاءِ فِي الْهَيْجَاءِ عَنِ آبَائِهِمْ
مُسْتَفِقٌ إِشْفَافُهُ الْمَرْمُوقُ لِلْأَيْتَامِ تَامٌ"

*Ŧıldı eytām kâfir evlâdlarını ol gavğāda
İtdi şefkat mü'minine hem yetimlerine tām*

23

"صَامٌ لِلْمَعْبُودِ عَنِ لَدَّاتِهِ لَكِنَّهُ
لَيْسَ عَنِ قَتْلِ الْأَعَادِي جُدْمٌ الصَّمَّصَامِ صَامٌ"

*Şāim oldu lezzetinden nefsinin Allâh için
Ŧatli-i dūşmāndan degil keskin kılıçlan darb[i] tām⁶¹*

⁵⁸ tām: rām Y.

⁵⁹ Ŧođru: Ŧođrı Y/ oldu: oldı Y.

⁶⁰ burnu: burını Y.

⁶¹ oldu: oldı Y.

24

لَوْ رَأَى صَاحِبٌ عَن صَنْعَةِ الْكُتَّابِ تَابَ
أَوْ عَدَاهُ رُسْتَمٌ فِي مَوْضِعِ الْأَزْهَابِ هَابٌ"

Anı bilseydi muharrir bildigin'iderdi tāb
Rüstem olsa aña düşmān ma'reked'iderdi hāb⁶²

[42]*

25

يَا عَلِيًّا عِنْدَهُ الْعَلَامُ دُوَالِإِرْشَادِ شَادُ
زَاهِدًا تَقْوَاهُ فِي ذُنْبَاهُ لِلزُّهَادِ هَادُ"

Ey ki 'ālim mürşidîn heb kendi 'indind'oldu şād
Ey ki zāhid taqvāsı dünyāda hem zühhāda hād⁶³

26

يَا نِظَامَ الْمُلْكِ يَا فَخْرَ الْوَرَى يَا مَنْ إِذَا
جَاءَهُ الْمُسْتَنْجِدُ الْمَطْلُومُ بِالْإِنْجَادِ جَادُ"

Ey ki 'ālemler kilidi ey ki fahru'l-kāināt
Geldiginde müste'irler yardımında oldu cād

27

أَصْبَحَتْ مَنْصُورَةً رَايَاتِ دِينَ الْمُصْطَفَى
مِنْهُ وَاسْتَرْدَى جِهَادًا مَنْ إِلَى الْإِحَادِ حَادُ"

Oldu hem manşūraten a'lām[u] dīni'l-muştafā
Hem helāk oldu o dīninden iden ilhāda 'ād⁶⁴

28

شَانُهُ إِصْفَادُ مَنْ وَالَاهُ مِنْ آلَائِهِ
وَاعْتَدَى شَانِيهِ فِي الْأَعْلَالِ وَالْأَصْفَادِ فَادُ"

Hāl-i ihsāndır ni'amından veli itdigine
İtdi 'udvān bāğüzine habs içind'oldukça fād⁶⁵

⁶² "bildigin'iderdi" ve "ma'reked'iderdi" ifadeleri, nüshalarda "bildigine iderdi" ve "ma'rekede iderdi" şeklinde geçmesine rağmen vezin gereği bu şekilde okunmuştur.

* [42]: [10] Y.

⁶³ 'indind'oldu: Nüshada "'indinde oldu" şeklinde geçmekle beraber vezin gereği böyle okunmuştur.

⁶⁴ oldu: oldu Y/ oldu: oldu Y.

⁶⁵ içind'oldukça: Nüshalarda "içinde oldukça" yazılmasına rağmen vezin gereği böyle okunmuştur.

29

"يُرْعَدُ الْأَطْوَادُ بِالْإِيْعَادِ حَتَّىٰ إِنَّهُ
لَوْ رَأَتْهُ مَا عَتَدَتْ مِنْ هَوْلٍ ذَا الْإِيْعَادِ عَادٌ"

Çorkudur çok kahramanı ol va'id-ilen hemān
Çorkusun bilseydi kâfir düşmān olmazdı 'idād

30

"مِنْهُ فِي نَادِي الْأَعَادِي طَارِقُ الْأَجَالِ جَالٌ
مَا لَهُمْ مُدٌّ رَاعُهُمْ فِي شِدَّةِ الْأَوْجَالِ جَالٌ"

Çorkudan heb dār-ı nedved'oldu ācālları cāl
Oldular heb çorkusunuñ şiddetinden bī-mecāl⁶⁶

31

"مُقْسِطٌ أَضْحَىٰ وَمِنْهُ مِنْهُلُ الْإِنْصَافِ صَافٌ
فَاهِرٌ أَمْسَىٰ عَلَى الْأَعْدَاءِ بِالْإِجْحَافِ جَافٌ"

'Ādilun inşāf buñarı kendisinden oldu şāf
Düşmān üzre kâhir olub ğayz[ı] ile oldu cāf⁶⁷

[43]*

32

"سَادَ وَالْحَسَادُ عَنْهُ فِي الْخَطَاطِ دَائِمٌ
إِنَّ غُلْيَاهُ لَهُمْ كَالرَّعْرِعِ النَّسَافِ سَافٌ"

Oldu seyyid hāsīdīn zilletdedir hem dāimā
Anlara dīn zelzele mişlidürür bozmağda sāf⁶⁸

33

"لَمْ يَزَلْ يُعْطِي لِعَافٍ زَادُهُ أَوْ طَارَهُ
آتَرَ التَّقْدِيمِ وَالتَّأخِيرِ فِي الْإِسْعَافِ عَافٌ"

Dāim oldu hem edā itmekde tālib hācetin
Önce soñra sālīn mesrūr idüb hem oldu 'āf⁶⁹

⁶⁶ nedved'oldu: Nüşhalarda "nedvede oldu" yazılmasına rağmen vezin gereği böyle okunmuştur.

⁶⁷ oldu: oldu Y/ ğayz: ğayz B.

* [43]: [12] Y.

⁶⁸ oldu: oldu Y.

⁶⁹ edā: Y'de yok/ oldu: oldu Y.

34

"سُحِبُ أَقْطَارِ السَّمَاءِ لَوْ لَمْ تَكْفِ مَا خَرَّ إِذْ
لِلْوَرَى تَوَكَّافُ غَادِي كَفِّهِ الْوَكَّافِ كَافٌ"

Gök buludu yağmuru yağdırmasa hiç yok zarar
Çün yedinden çıkısa ni'met oldu mahlûkâta kâf⁰

35

"دُمْ عَلَى رَعْمِ الْعَدَا وَارْبَحْ بَعُودِ الْعَبِيدِ فِي
دَوْلَةٍ غَرَاءَ فِيهَا أَدُومُ الْأَلْطَافِ طَافٌ"

Burnu üzre kâfiri ur râhat it çok 'id-ile
Devlet-i eşraf içinde lutf-ı rahmân itdi tâf¹

Sonuç

Nizamiye Medresesi müderrislerinden Ahmed b. Abdürrezzâk et-Tantarânî tarafından bir devlet büyüğü medhiyesi olarak kaleme alınan *Kasîde-i Tantarâniyye*, litaratürde kaside olarak anılmakla birlikte terkîb-i bend nazım biçimine sahiptir. Cinas sanatının eşsiz örneklerini sunan ve ikili kafiyesiyle dikkat çeken manzume, üdebâ arasında itibar görmüş, çeşitli kalemlerce şerhi ve tercümeleri yapılmıştır. Eseri, Türkçeye kazandıranlardan biri Arapçadan yaptığı şiir çevirileriyle tanınan son dönem Osmanlı alimi İbrahim b. Mehmed el-Yalvacı'dır. Tercümesinde kaynak metnin nazım şekline, veznine ve kafiyesine sadık kalan Yalvacî, vezin bakımından kusurlu, kafiye kelimeleri yönünden daha çok kaynak metne dayalı bir eser kaleme almıştır. Eserin imlâsı muntazam değildir. Öyle ki, aynı kelimenin farklı dizelerde muhtelif şekillerde geçtiğine hatta yanlış yazıldığına şahit olunmaktadır.

Bazen kelimelere kendi dilinden uygun karşılıklar bularak bazen Farsçadan istifade ederek tercüme yapan mütercim, umumiyetle kaynak metnin kelimelerini doğrudan aktarmış veya onlar üzerinde küçük tasarruflarda bulunmuştur. Bu tavır, beyit sonlarında hayli artmış; mütercim kafiye için yalnız kelimeleri değil, bazen Arapça fiilleri dahi aynen aktarmak durumunda kalmıştır. Bu durum, doğal olarak zorlama ifadeleri beraberinde getirmiş; eserin sadelik ve duruluğuna zarar vermiştir. Metin içerisinde hatta aynı beyit dahilinde bazı kelimelerin tekrar edilmesi de eserin olumsuz yönleri arasında sayılmalıdır. Edebî sanatlarla, bilhassa cinas sanatına, yer vermeyi ihmal etmeyen, kaynak metnin ikili kafiyesini kısmen uygulayabilen Yalvacî, ebedî söyleyiş bakımından vasatı aşmamıştır.

Kâh motamot çeviri yöntemini izleyen kâh metne yorumunu katan Yalvacî, metinde övgüsü yapılan şahsiyeti değiştirmiş ve dolayısıyla medhiyeyi naat hâline

⁷⁰ buludu: buludı Y/ çıkısa: çıkışa B.

⁷¹ lutf-ı rahmân: lutf u rahmân Y.

getirmiştir. Bu bakımdan, kaynak metnin naat türünde yazıldığını düşünen zevatın arasına dahil olurken; kendisinden bir asır önce aynı eser üzerinde kalem oynatan şârih Mustafa İsâmeddin Üsküdarî'nin küçümseyici ifadelerine de hedef olmuştur. Kemal Paşazâde tercümesiyle aruzun remel bahrinde yazılması yönüyle benzerlik arz eden tercüme, bend esasına dayanması, kaynak metnin kafiyesine uygunluğu ve manaya fazla zenginlik katmaması ciheyitle ondan ayrılmaktadır.

Kaynakça

- Ak, Murat. "Ahmed Sâfi Bey'in Kasîde-i Hamriyye Tercümesi". *Turkish Studies* 11/17 (Sonbahar 2016), 131-150.
- Albayrak, Sadık. *Son Devir Osmanlı Uleması*. 5 cilt. İstanbul: Medrese Yayınları, 1980.
- Alkan, Ercan. "Es'ad Erbilî'nin Tercüme-i Kasîde-i Münferice Adlı Eseri". *Tasavvuf* 30 (2012), 151-172.
- Altuntaş, Muhammed Eser. *İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî'nin Garâibu'l-i'lâl ve'l-ıştikâk 'ale'l-binâ Adlı Eseri (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Alzyout, Hassan. *Kasîde-i Münferice ve İsmâil Ankaravî'nin Hikem-i Münderice fî Şerhi'l-Münferice'si*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Atalay, Mehmet. "Ebu'l-Feth el-Büstî'nin Kasîde-i Nûniyyesi'nin Diyarbakırlı Said Paşa Tarafından Yapılan Türkçe Manzum Tercümesi". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 27 (2005), 145-154.
- Ayçiçeği, Bünyamin. *Necîb Efendi'nin Kasîde-i Bürde Şerhi Muhtasar Tevessül: İnceleme-Tevessül'le Karşılaştırma-Metin*. İstanbul: DBY Yayınları, 2020.
- Ayçiçeği, Bünyamin. "Bûsîrî'nin Kasîdetü'l-Bürde'sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 15 (2015), 27-102.
- Aydın, Zeynep Cevahir. *Eyüp Sabri Paşa'nın Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme-Metin)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Behiştî, Alâeddin Muhammed. *Şerhu Kasîdeti't-Tantarâniyye*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, 3230.
- Behiştî, Alâeddin Muhammed. *Şerhu Kasîdeti't-Tantarâniyye*. İstanbul: Nûruosmâniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nûruosmâniye, 4940.
- Bursalı, Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 cilt. İstanbul: Matba'a-i Amire, 1333.
- Durmuş, İsmail. "et-Tantarâniyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/576-577. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Erken, İsmail. *İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî ve Risâle fî ihbâr bi-ellezî*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Erken, İsmail. "İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî ve Risâle fî ihbâr bi-ellezî". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (Aralık 2016), 155-180.

- Fıġlalı, Ethem Ruhi. “Dârünnedve”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/555-556. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Gürkan, Nejdet. “Yalvaçlı İbrahim Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. EK 2/665-666. Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Hamidî, Kösec Mehmed. *Şerhu Kasîdeti't-Tantarâniyye*. Ankara: Millî Kütüphane, Yazmalar, 7119.
- Hamidî, Kösec Mehmed. *Şerhu Kasîdeti't-Tantarâniyye*. İstanbul: Nûruosmâniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nûruosmâniye, 4003.
- İnce, Muhammet. *İbnü'l-Fârız'ın Hamriyye Kasidesi'nin Arapça Farsça ve Türkçe Şerhleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- İpşirli, Mehmet. “Huzur Dersleri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/441-444. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Karakoç, Sezai. *Üç Kaside: Kaside-i Bürde Endülüs'e Aġıt Bürüyen Kaside*. İstanbul: Fatih Yayınevi, 1967.
- Karaman, Durmuş. *Dünden Bugüne Yalvaç Tarihi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991.
- Karataş, Ahmet. “Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Harputî'nin Kasîde-i Tantarâniyye Şerhi”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (Aralık 2017), 49-96.
- Kum, Naci. *Yalvaç Armaġanı (Yalvaç Tarih ve Coġrafiyası)*. haz. Nuri Köstüklü – Ali Yüncü. Ankara: Yalvaç Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.
- Öksüz, Yılmaz. “Mehmed Saîd'in Kasîde-i Hamriyye Şerhi: Tarab-engîz”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (Haziran 2019), 395-413.
- Öksüz, Yılmaz. “Mütercimi Meçhul Bir Kasîde-i Bürde Tercümesi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/1 (Haziran 2020), 211-245.
- Parlak, Sevgi. “Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/358-359. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Saraç, M. A. Yekta. *Şeyhülislâm Kemal Paşazâde: Hayatı Şahsiyeti Eserleri ve Bazı Şiirleri*. İstanbul: Risale Yayınları, 1995.
- Sezer, İsmail Hakkı. “Kaside-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi”. *SÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2000), 65-88.
- Şahin, Ebubekir Sıddık. *Kaside-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Şemseddin, Kemal Paşazâde. *Şerh-i Kasîde-i Tantarâniyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa, 986.

- Unan, Fahri. "Mevleviyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/467-468. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Uzun, Tacettin. "el-Kasîdetü't-Tantarâniyye". *Bilimnâme* 3 (2003/3), 153-160.
- Yalvacî, İbrahim b. Mehmed. *Hâşiye 'ale'd-Dürri'n-nâcî*. Ankara: Millî Kütüphane, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, 3566/1.
- Yalvacî, İbrahim b. Mehmed. *Hâşiye 'ale'd-Dürri'n-nâcî*. Konya: Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, İl Halk Kütüphanesi, 3000/15.
- Yalvacî, İbrahim b. Mehmed. *Mecmuatü'l-kasâid*. İstanbul: Dâru't-Tıbâ'a, 1265.
- Yalvacî, İbrahim b. Mehmed. *Mecmuatü'l-kasâid*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, 523.
- Yalvacî, İbrahim b. Mehmed. *Mecmuatü'l-kasâid*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, 3073.
- Yalvacî, İbrahim b. Mehmed. *Mecmuatü'l-kasâid*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah, 325.
- Yalvacî, İbrahim b. Mehmed. *Mecmuatü'l-kasâid*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, 428.
- Yalvacî, İbrahim b. Mehmed. *Risâletü havâssı'l-ebiyât*. İstanbul: Dâru't-Tıbâ'a, 1265.
- Yalvacî, İbrahim b. Mehmed. *Risâletü havâssı'l-ebiyât*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1311.
- Yalvacî, İbrahim b. Mehmed. *Sarf Tercümesi*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1304.
- Yaşar, Önder. "Abdullah el-Kâdî ed-Divriğî'nin Kasîdetü'n-Nûniyye Tercümesi". *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (Mart 2020), 417-434.
- Yazar, Sadık. *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Yıldırım, Yusuf. "Abdülmeccîd-i Sivasî'nin Manzum Kasîde-i Hamriyye Tercümesi". *İstem* 13/25 (Ekim 2015), 151-175.
- Yıldırım, Yusuf. "Salâhî-i Uşşâkî'nin Manzum Kasîde-i Münferice Tercümesi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (Haziran 2015), 87-108.
- Yıldız, Alim. "Süleyman Nazif'e Göre İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran 2004), 159-201.
- Yılmaz, Ahmet. "Müstakimzâde'nin Kasîde-i Ayniyye Tercümesi ve Şerhi". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* '99/9 (2000), 241-264.

Translation of Qaṣeeda-i Ṭanṭarāniyyah of Ibrahim Yalvajī

Extended Summary

Turkish literature with an ancient tradition remained under the strong influence of Persian literature during the Islamic period and did not reject the breezes of Arabic literature. The authors who translated *Mantiq al-ṭayr* of Ferīduddīn-i Aṭṭār (d. 618/1221), *Gulistān* of Sa'dī-i Shairāzī (d. 691/1292), *Gulshen-i Rāz* of Mahmoud-i Shebusterī (d. 720/1320), *Dīwān* of Ḥāfiẓ-ı Shairāzī (d. 792/1390) or *Chihl Hadith* of Molla Jāmī (d. 898/1492) to their language did not neglect the respected works of Arabic literature. For example, *Qaṣeeda-i Burdah* of Ka'b b. Zuhayr (d. 24/645), *Qaṣeeda-i Nūniyyah* of Ebu'l-Faṭḥ al-Bustī (d. 400/1010), *Qaṣeeda-i Munfaricah* of Ibn-Nahvī (d. 513/1119), *Qaṣeeda-i Ayniyyah* of Abdurrahman al-Suhaylī (d. 581/1185), *Qaṣeeda-i Khamriyyah* of Ibn-al-Fāriḍ (d. 632/1235) or *Qaṣeeda-i Burdah* of Mohammed b. Saīd al-Buṣīrī (d. 695/1296) were repeatedly translated and comments were written about them. One of the works well-respected in the eyes of men of letters is the poem written by Ebū Naṣr Muīnaddin Aḥmad b. Abdurrazzāq al-Ṭanṭarānī (d. 485/1092) to praise the Seljuk vizier Nizām-al-mulk. This work was written in *remel baḥr* rhythm of 'arūz⁷² with *fā'ilātun fā'ilātun fā'ilātun fā'ilun* pattern and has 35 couplets. Although like a qaṣeeda it contained sections of *nesīb*, *girizgāh*, *madḥiyyah* and *prayer*, it has *terkīb-i bend*⁷³ form. The work, which stands out for its double rhyme, includes subjects such as the love of and longing for the lover, eventual loss of mind, mercy, compassion, generosity, braveness and heroism.

Comments were written about the poem in Arabic language by Alāaddin Mohammed al-Bahishtī (d. 749/1348) and Kosech Mohammed al-Ḥamidī (d. 905/1499) and in Persian language by Kemal Pashazāde Shamsaddin (d. 940/1534), and it was translated into Turkish by Yūsuf al-Qaghızmanī (d. after 1136/1724), Muṣṭafa 'Iṣāmaddin Uskudarī (d. 1203/1789), Mohammed Kemāladdin Ḥarpuṭī (d. 1354/1936) and Kemal Pashazāde. There are also comments and translations of this work by unknown authors. One of the poetic translations of the work was made by Ibrahim b. Mohammed al-Yalvajī (d. 1293/1877) who is known for his translations from Arabic language. Although it is an important work, it has only been mentioned in other studies and no separate study has been carried out about it until now.

Translator of the work, Yalvajī was born in 1225/1810 in Hişarardi village of Yalvaj district in Isparta province. Name of his father was Mohammed. Although his name was Ibrahim, he was known as Yalvajī as reference to his birthplace. Starting his

⁷² *remel baḥr* style of 'arūz: 'arūz styles with *fā'ilātun fā'ilātun fā'ilātun fā'ilun* pattern.

⁷³ *terkīb-i bend*: The poetry form which consists of several parts and has a separate rhyming verse at the end of each piece.

education in his homeland, Yalvacı took lessons from important scholars such as Aḥmad Rushdie Qaraaghacı (d. 1251/1835) and Shehid Aḥmad Efendi (d. 1248/1832) and became educated in the fields of fiqh, *ferâid*⁷⁴ and especially Arabic. He took interest in *Qaṣeeda-i Muḍariyyah* in 1258/1842 when he was in Qonya due to his sickness. Starting from 1261/1845, he served as mudarris in several medresehs for a long time. In 1264/1847-1273/1857 period, reigned by Sulṭan Abdulaziz and Sulṭan Abdulhamid, he performed *ḥuḍur lectures*⁷⁵ as lecturer. After he fell out with Ḥusayin Avni Pasha (d. 1293/1876), who was his fellow townsman, he was sent to Hijaz as the state representative on the pretext of a duty for the improvement of neighborhoods in need of repair. In 1291/1874, he served as *Şofya Mavlaviyati*⁷⁶. Yalvacı was subjected to compulsory service in his hometown several times. He died in 1293/1877 or 1294/1878 and buried in the graveyard of the mosque he constructed personally in the Ḥiṣarardi Village where he was born.

Translation of *Qaṣeeda-i Tantarâniyyah*, which constitutes the subject of the present study, consists of 35 couplets. The translation was made as faithful to the poetic form, meter and rhyme of the source text, and it is flawed in terms of the rhythm and is more based on source text with regard to rhyme words. Spelling was not perfect in the translation. Indeed, the same word was written differently, even mistakenly, in different couplets. The translator sometimes used suitable Turkish words, and sometimes used Persian language. In general, he took the words of the source text exactly or made various changes on them. He preferred literal translation more but sometimes used his comments on the text. However, these comments affected the type of the text. Even though there were no equivalents in the source text, terms such as *rasûl*, *shefâ'at*, *nabî* and *fakhr-al-kâinât* were used in translation, which transformed this poem from a praise for a senior statesman to a *naat*⁷⁷.

The style of the work cannot be said to be difficult. However, the fact that it contains many Arabic and Persian words and that a significant part of the words are based on source text compromises its simplicity and clarity. This situation is more common towards the ends of the couplets, i.e. near the rhyme word, but could also be observed in other parts. Although the translator used literature arts, especially wordplay, and preserved the double rhythm in some couplets, he nevertheless was not better than average in literary style.

⁷⁴ *ferâid*: The discipline that deals with the heritage issues and the name given to the works related to it.

⁷⁵ *ḥuḍur lectures*: The lectures given in the presence of the Ottoman sulṭan during ramaḍan from 1759 to 1924.

⁷⁶ *şofya mavlaviyati*: Upper level judiciary posts in Ottoman ilmiye structure.

⁷⁷ *naat*: are poems expressing the love and affection for the prophet Mohammed in our literature.

The poem, which is similar to the form of a *qasida* in terms of content, is made of *nesīb*, *girizgāh*, *madḥiyyah* and prayer sections. In *nesīb section*⁷⁸, the loss of the mind, the bending of the back, the rain-like tears leaving marks on the cheeks, the thirst of the heart while drunk of love due to the departure of the lover and the physical beauty of the lover are described, and mercy of the lover is requested along with wishes for a reunion. In *girizgāh couplet*⁷⁹, a call is made by saying “leave the love of the beautiful and recite the praise of the benevolent and perfect prophet”. In the *madḥiyyah section*⁸⁰, the translator praises his correspondent by mentioning the qualities such as providing food to orphans, decapitating the infidels and making their children orphan, showing compassion for the orphans of muslim believers, leaving personal pleasures, being a scholar and living a secluded life, being the key and pride of the universe, fearing his enemies, being a justice and mercy fountain and helping the needy people. He concludes the work by praying that “hit the infidels to the ground on their nose, and live many holiday festivals in this honorable state which is surrounded by many blessings of Allah”.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Aḥmad Ṭaṇṭarānī, *Qaṣeeda-i Ṭaṇṭarāniyyah*, Ibrahim Yalvajī, Translation.

⁷⁸ *nesīb section*: Descriptive part at the beginning of a *qaṣeeda*.

⁷⁹ *girizgāh couplet*: A commonly one-couplet part of a *qaṣeeda* showing that the poet is starting the main subject.

⁸⁰ *madḥiyyah section*: The section of a *qaṣeeda* in which the personalities of the subject person are listed and he is praised.